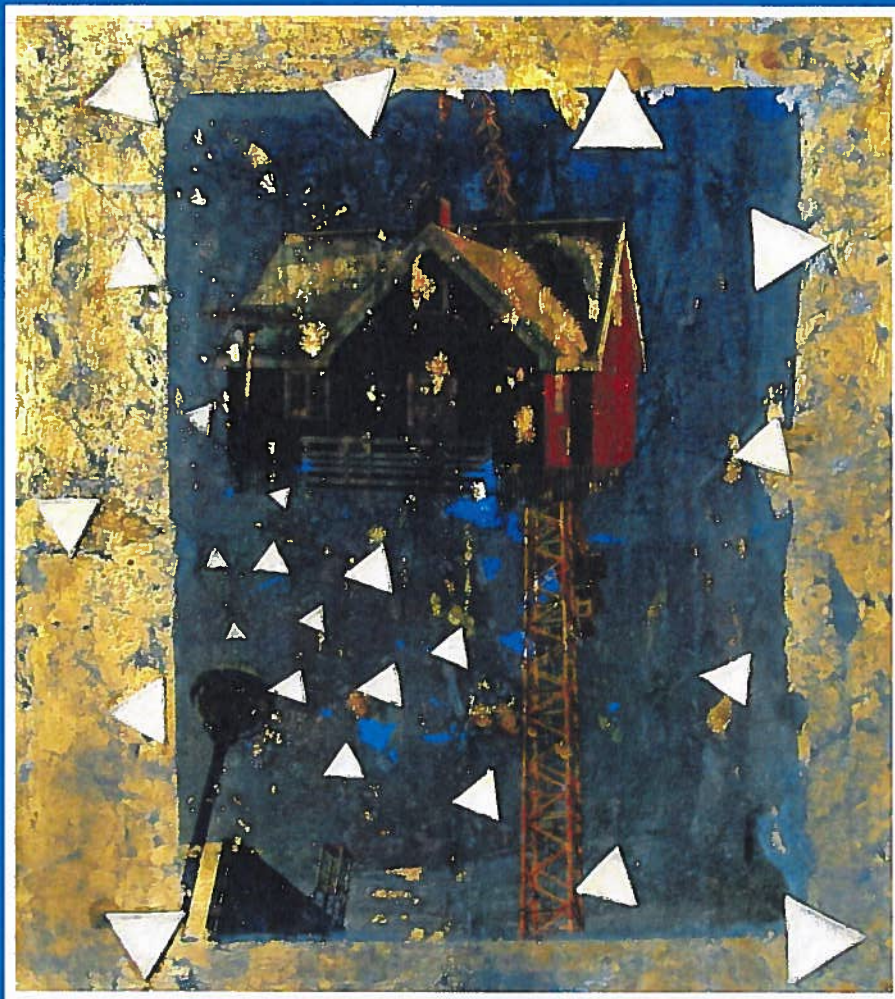

GRØNLANDSK
KULTUR- OG SAMFUNDS-
FORSKNING 2010-12

Ilisimatusarfik/Forlaget Atuagkat

Bodil Karlshøj Poulsen

Alkoholens historie i Grønland – en historie om påbud, forbud og forskelsbehandling

The History of Alcohol in Greenland

—a story about obligations, prohibitions and discrimination

A literature study conducted in 2011 on the history of alcohol in Greenland from the 1700th century until today analyzed documents in a retrospective, descriptive manner. Alcohol was already from that time known by the general population, but alcohol was reserved for use by those in power; the first of these being Danish trade and missionary people, thereafter officials in the Greenland Agency in Copenhagen. In 1953, Greenland became a part of the Danish kingdom and the right to drink alcohol was in principle approved. The National Council (Landsrådet) and from 1979 the Greenland Home Rule Parliament frequently and thoroughly discussed alcohol and the culture of alcohol and issued a number of laws, all of which maintained that it was possible to discriminate between the citizens regarding alcohol consumption. This discrimination is illustrated by the particular conditions pertaining to East Coast and the Thule area. Alcohol treatment in Greenland is here reviewed. The conclusion of the literature study maintains that a history of obligations, prohibitions and discrimination continues to affect policy.

Key words: Greenland, history, alcohol, restrictions, discrimination, culture

Historie 1700-1953

Grønland var i begyndelsen af 1700-tallet et isoleret og lukket land, der beboedes af inuit og kun lejlighedsvist besøgte af opdagelsesrejsende og hvalfangere. De danske konger havde siden 1300-tallet betragtet Grønland som en oversøisk del af det dansk-norske rige. Denne opfattelse stammede tilbage fra 1261, hvor nordboerne i Grønland accepterede at svare skat til den norske konge, og Grønland således blev en del af det norske kongerige (Petersen 1991: 23). I første halvdel af 1700-tallet opstod behov for at udvide handels- og missionsvirksomheden, og Grønland ansås som frit tilgængeligt. Missionæren Hans Egede bosatte sig i 1721 ved munden af Godthåbsfjorden, og allerede i 1797 var der oprettet 12 handels- og missionsstationer på den grønlandske vestkyst.

Grønland var blevet en koloni, der styredes fra København, og kolonitiden varede frem til 1940, hvor Danmark blev besat af Tyskland. I 1830'erne nedsatte man i Danmark en kommission, der skulle afgive betænkning om statens relationer til Grønland (Petersen 1991: 33). Det blev herefter besluttet, at handlens indtægter ved opkøb og videresalg af grønlandske produkter skulle finansiere administrationen af landet. Grønlændere fik fra 1862 sæde i de såkaldte Forstanderskaber, og i 1908 fulgte en Styrelseslov, der førte til oprettelse af kommuneråd og Landsråd. Landsrådene blev frem til 1967 ledet af den danske landshøvding, herefter valgte Rådet selv sin formand (Fleischer 2011).

Forbud og restriktioner

Overalt i verden, hvor en europæisk kultur er trængt frem, har alkohol fulgt i dens kølvand. Dette gælder såvel handels- som missionsfremstød. Ofte fremhæves, at alkoholens historie i Grønland begynder i 1950'erne, og at den kun kan ses i dette relativt korte historiske perspektiv. Alkohol har imidlertid været kendt og anvendt i Grønland i adskillige hundrede år. Nordeuropæiske hvalfangere besejlede Grønland i 1500- og 1600-tallet, og hvalfangerne havde spiritus om bord. Omkring år 1703 udarbejdede en islænding forslag til, hvordan Danmark kunne genoptage forbindelsen med Grønland. Heri indgår: ”omendskiønt de grønlandske vilde foragter viin, så vil jeg dog indbilde mig, at de vel drikke miød, muligt også brændevin” (Gad 1969: 9). Hans Egede, der ankom i 1721 i det ærinde at genfinde nordboerne, har da også haft spiritus om bord. Guvernør Pårs beretter om festlighederne i anledning af dronning Anna Sophies fødselsdag den 16. april i 1729, at grønlænderne, da de havde fået godt at spise og drikke, opførte sig meget glade (Gad 1969: 191). Selv om Grønland var et lukket land, som det krævede særlig tilladelse fra Kongelig Grønlands Handels Direktorat at besøge, var der, specielt i Diskobugten, en del snighandel med nederlandske og engelske hvalfangere.

Målet med koloniseringen af Grønland var dels handel, dels at kristne befolkningen. For at nå disse mål indså kolonisationens embedsmænd hurtigt, at grønlænderne, fangerne, måtte være ædru, de skulle jo være i stand til at indhandle fangstprodukter til Den Kongelige Grønlandske Handel. Alkoholhistorien i Grønland er præget af forbud, restriktioner og forskelsbehandling, idet ikke alle, hverken dengang eller nu, blev anset for at være i stand til selv at kunne regulere deres drikkevaner.

Der blev fra starten af kolonitiden brygget øl ved fællesbrygning til danskere ansat i handelens og missionens tjeneste, men åbenbart i for store mængder, for allerede i 1782 blev der udsendt en instruks, der fastlagde retningslinjer for dem, der arbejdede i Den Kongelige Grønlandske Handel, hvor det blev forbudt at sælge alkohol til grønlændere. Af instruksen fremgår, at man ikke må drikke grønlænderne berusede, mindst af alt give dem brændevin, og de må ikke forvænes med kaffe, te og andre europæiske sager ”da saadant allene ska-

der Sundheden, forderver deres Levemaade og giver dem Lyst til at hænge i Europæernes Huse" (Gad 1976: 22). I 1903 udsendte Den Kongelige Grønlandske Handels direktorat en skrivelse til inspektørerne i Nord- og Sydgrønland med regler for fællesbrygning af øl i de enkelte kolonier, der betød, at også de fastansatte grønlandere i Handelens tjeneste samt overkateketer kunne få en vis portion øl. Det blev indskærpet, at det var forbudt at sælge det videre til andre og at drikke sig selv eller andre fulde, for i så fald ville man miste retten til øl. Senere ophørte fællesbrygningen, og hjemmebrygning af øl blev almindeligt både i danske og grønlandske familier. Selv om det var forbudt at sælge alkohol til grønlanderne, så var det sædvane, at der blev udskænket spiritus ved højtider og på kongens fødselsdag. I forbindelse med særlig anstrengende arbejde, så som hvalfangst, blev der udskænket øl og brændevin til grønlandere (Gad 1984: 199). Udskænkning af brændevin forekom stadigt hyppigere, så i 1807 udsendte Nordgrønlands inspektør et cirkulære, hvoraf bl.a. fremgik, at brændevin almindeligvis kun måtte nydes i forbindelse med arbejde, at det kun måtte udskænkes glasvist - og at det skulle synkes med det samme.

Etnografen Georg Nellemann (Nellemann 1962) gjorde i 1962 op med den alment udbredte forestilling om, at grønlandere først lærte alkoholen og dens virkninger at kende, da spiritussalget blev frigivet i 1954. Han nævner i sin bog, at denne forestilling er rent teoretisk, og at forbud, forordninger og regler ikke siger noget om, hvordan livet reelt levedes tidligere. Nellemann skriver, at den grønlandske befolkning både før og efter den danske kolonisation stiftede bekendtskab med spiritus nu og da.

Grønlandskommissionen skrev i sin bekendtgørelse i 1950, "at spiritus ikke er et ukendt begreb for den grønlandske befolkning, tvært imod fremstilles der overalt i Grønland hjemmebrygget øl med en ikke helt lille alkoholprocent, og dette øl drikkes ofte i ret betydelige kvanta ad gangen" (Grønlandskommissionen 1950a: 41).

Alkohol var eftertragtelssværdigt, det var et statussymbol og et vigtigt samtale- og debateme. Med et foto "dokumenterede" en dansk læge i 1908 en demonstration for alkohol i Qaqortoq gennemført af grønlandske kvinder, der, iført nationaldragter, bar plakater med Tuborg-reklamer (Kleivan 2007).

Ifølge et reglement fra Styrelsen i 1929 (Grønlandskommissionen 1950a) fik alle grønlandske husherrer over 25 år, som var anbefalet af kommunerådet, ret til at købe 18 kilo malt om året fordelt med 1½ kg om måneden, så familierne kunne brygge øl, *immiaq*. Undtaget var folk, der havde modtaget fattighjælp, mistet deres borgerlige rettigheder, eller som havde misbrugt maltrettigheden. Reglementet fra 1929 medførte et principielt forbud mod salg af øl, vin og spiritus til den grønlandske befolkning, hvorimod danske tjenestemænd placerede i Grønland og andre fastansatte over 25 år, altså også fastansatte grønlandere, fik en vis adgang til at rekvirere spiritus, øl og vin gennem Den Kongelige Grønlandske Handel. Der var følgende begrænsninger:

- a) Landsfogeder, kolonibestyrere, førstepræster, læger og andre i lignende overordnede og selvstændige stillinger ansatte personer: 80 liter.
- b) Assistenten, ordinerede medhjælpere, bestyrere af større udsteder, håndværkere i overordnede stillinger og andre med de her nævnte ligestillede personer: 40 liter.
- c) Andre fastansatte over 25 år: 10 liter.

De nævnte personer kunne herudover rekvirere alt, hvad de måtte ønske af øl og vin, dog kunne de under c) nævnte personer kun rekvirere 10 l vin og 100 halvflasker skattepligtig øl ud over de 10 l spiritus.

Fra det principielle forbud mod at sælge spiritus til den øvrige grønlandske befolkning var der i reglementet endnu en undtagelse, nemlig at landsråds- og kommunerådsmedlemmer gennem kolonibestyreren årligt kunne rekvirere indtil 6 flasker vin, og at velansete, af kommunerådet anbefalede, husherrer kunne rekvirere indtil 3 flasker vin årligt.

I 1937 fastsatte styrelsen regler for udhandling af visse nærmere præciserede kvanta malt til den grønlandske befolkning, hvorved der blev mulighed for hjemmebrygning af øl til eget forbrug. For at få ret til at købe malt krævedes der dog også en anbefaling af kommunerådet, ligesom det var en betingelse, at det er en "velanset" person. Der fandtes desuden regler om, at adgangen til køb af malt kunne fratages de enkelte grønlændere i tilfælde af, at misbrug fandt sted. Jørgen Fleischer skriver i sine erindringer, at fangerne havde ret til 4 flasker hedvin om året, mens udstedsbestyreren og kateketen var mere begunstigede. De havde, ud over de fire flasker hedvin, lov til at rekvirere 4 flasker brændevin til 1,25 kr. flasken (Fleischer 1983).

For kryolitbruddet Ivigtut var der ingen begrænsning i adgangen til at rekvirere alkoholiske drikke.

Grønlandskommissionen 1950

Efter anden verdenskrig skulle en nyordning til, og der blev nedsat en Grønlandskommission, som afgav betænkning om "det nye Grønland" i 1950. Bind 4, som omhandler Sundhedsvæsenet, Boligbyggeriet og sociale forhold, indeholder anbefalingerne omkring alkohol. Kommissionen angav heri, at den ved drøftelsen af disse problemer havde som udgangspunkt, at de fremtidige regler om salg og fremstilling af alkoholiske drikke skulle udformes på en sådan måde, at de var ens for alle, hvad enten det "drejer sig om personer udsendt henedefra eller om den grønlandske befolkning, og ganske uanset hvor man befinder sig i Grønland". Kommissionen anbefalede, at alkohol blev givet frit. Dette skete på baggrund af tre opstillede scenarier for tilrettelæggelse af den fremtidige spiritusordning:

1. Enten at indføre totalt forbud mod køb eller fremstilling af alkoholiske drikke,
2. Eller at give alle – såvel danskere som grønlandere – lige adgang til at købe spiritus inden for visse maksimumskvanta,
3. Eller åbne fri adgang for alle på alle steder til frit at købe eller fremstille alkoholiske drikke.

Ad 1. Totalt forbud havde Kommissionens første prioritet, idet den skønnede, at man derved kunne fjerne en række socialt uheldige forhold. Kommissionen anbefalede imidlertid ikke denne løsning. Dette skete af rent tekniske grunde, idet det administrative apparat ikke vurderedes at ville være i stand til at håndhæve et forbud.

Ad 2. Den anden mulighed: frigivelse af salget med rationering i form af årlige maksimumskvanta forventede kommissionen ville medføre store ulemper. Ordningen ville nødvendiggøre et større administrativt arbejde, og det forventedes, at den ville føre til en udstrakt handel med spiritus mand og mand imellem, samt at den kunne opfordre både til forsøg på indsmugling og hjemmefabrikation.

Ad 3. Kommissionen besluttede sig for at anbefale den tredje mulighed: frigivelse af spiritussalget og tilladelse til fremstilling af lettere spiritusholdige drikke for alle. Kommissionen var imidlertid betænkelig ved at gå ind for en sådan ordning med mindre priserne blev forhøjede, hvilket betød indførsel af afgifter – også på malt til ølfabrikation.

Som følge af anbefalingen af frigivelse af salg af alkohol anbefalede Kommissionen også, at der kunne opnås ret til at udskænke spiritus – altså oprettes værtshuse. Et værtshus skulle kun være en mulighed for ”enkelte uberygtede og vederhæftige personer”, og de kommunale myndigheder skulle føre tilsyn. Kommissionen forudså, at der på trods af prisstigninger kunne forventes misbrug og uroligheder som følge af misbrug. Kommissionen understregede derfor, at det ved domstolens strafudmåling i tilfælde af en sådan forbrydelse skulle være en skærpende omstændighed, hvis lovovertræderen var beruset i gerningsøjeblikket.

Alkoholspørgsmålet blev behandlet af Landsrådet i 1952, hvor der var flertal for en rationeringsordning.

Historie 1953-1979

Grundlovsændringen trådte i kraft i 1953, og Grønland blev hermed en ligeberettiget del af det danske rige. Dette førte dog ikke automatisk til, at grønlandere fik samme rettigheder som danskere. Landsrådet drøftede alkohol i 1954, og der var nu flertal (Hertling 1968a: 193) for helt at frigive salget af alkohol og malt. Stærkt medvirkende til denne beslutning

var ønsket om etnisk og social ligestilling. ”Erfarne ældre fangere kan man ikke blive ved med at behandle som børn”, udtalte landsrådsmedlem Nikolaj Rosing (Bentzon m.fl. 1950). Landsrådets beslutning blev fulgt op af Statsministeriets bekendtgørelse af 15. december 1954, der ophævede den gældende rationering.

Allerede i 1952 var Tuborg og andre bryggerier begyndt at reklamere for øl i den grønlandske presse, som også indeholdt annoncer for diverse slags spiritus. Få år senere var reklamerne grønlandiserede og henvendte sig til læseren med et klart budskab om, at grønlandske mænd og kvinder drikker Tuborg øl. Annoncernes tegninger viser grønlændere, der er i fuld gang med dagens dont. Kajakmanden er på vej ud på sælfangst, en kvinde sprætter en sæl op, mens en anden kvinde passer sit barn. Annoncerne var udformet med et klart pædagogisk sigte: det at man sætter pris på Tuborg øl, kan og bør forenes med, at man opfører sig ordentligt og passer sit arbejde (Kleivan 2007).

Efter frigivelsen skete det forudsigelige, at alkoholforbruget steg og steg. I formandens redegørelse ved Landsrådets møde i 1955 udtaltes, at der var ”en betydelig stigning i forbruget navnlig af øl, snaps og frugtvin” samt at ”det forøgede spiritusforbrug har sine steder givet sig udslag i en stigning i kriminaliteten” (Hertling 1968a). I 1960 var det gennemsnitlige forbrug på godt 7 liter, beregnet som ren alkohol pr. indbygger over 14 år. Debatten i Grønland var afventende, idet man så frem til en evalueringsrapport fra Udvalget for Samfundsforskning i Grønland og til en betænkning fra et af Landsrådet nedsat spiritusudvalg. Evalueringsrapporten påviste, at den grønlandske befolkning gennemsnitlig havde et forbrug, der var dobbelt så stort som i Danmark, og samfundsforskningsudvalget oplyste, at den mest forbrugende femtedel af husstandene havde konsumeret ca. halvdelen af det samlede alkoholforbrug. Den afsluttende konklusion lød imidlertid: ”Som påvist i de foregående afsnit mener Udvalget for Samfundsforskning i Grønland, at der ikke er grundlag for den antagelse, at det vestgrønlandske samfund som helhed sundhedsmæssigt, socialt og økonomisk er skadet af alkoholforbruget” (Hertling 1968a: 193). Konklusionen byggede sandsynligvis på, at alkoholforbruget rent faktisk var gået ned fra 9,7 liter i 1954 til 7,3 liter i 1959, målt i liter pr. person over 14 år. Landsrådets nedsatte spiritusudvalg skulle forholde sig til en række spørgsmål, herunder forbud mod hjemmebrygning, foranstaltninger mod misbrug, strengere straffe til personer, der havde begået lovovertrædelser i spirituspåvirket tilstand samt særlige foranstaltninger over for folk som spirituspåvirkede i hjemmet var til gene for børn. Udvalget forkastede imidlertid alle forslag og udtalte: ”at den største del af befolkningen forstår at omgås stærke drikke på en fornuftig og ansvarsbevidst måde” (Hertling 1968b). Udvalgets anbefalinger var afgiftsforhøjelser på frugtvin, standsning af salg af snaps på halvflasker, forbud mod børn på restaurationer i spiritusåbningstid samt udvidet oplysning.

Stigning i alkoholforbruget tog for alvor fat i 1960’erne, som også var det årti, hvor befolkningskoncentrationen i byerne tog fat for alvor. Tilflytterfamilier fra bygder og

små steder fristede en hård tilværelse i deres første år i byerne. Salget af spiritus steg fra knap 50.000 l i 1959 til 205.000 l i 1965, salget af øl tilsvarende fra 3 mill. flasker i 1959 til knap 9 mill. flasker i 1965. Tabel 1.

Tabel 1: Alkoholforbrug Grønland 1959-1965 (Hertling 1968b: 225).

År	Spiritus 1.000 l	Vin 1.000 l	Øl Mill. ½ fl.
1959	48,6	120,3	3,0
1960	52,4	123,1	2,7
1961	78,3	177,0	3,0
1962	111,5	169,8	4,5
1963	125,3	151,6	5,1
1964	172,1	183,7	7,9
1965	205,3	192,9	8,6

Landsrådets forventninger fra 1961 (Hertling 1968a: 194) om fornuftigere spiritusforbrug i takt med den forbedrede sociale udvikling havde ikke holdt stik, og Landsrådet besluttede derfor i 1966 at nedsætte en Ædruelighedskommission. Ædruelighedskommissionen fik til opgave at undersøge alkoholforbrug og alkoholvaner samt at fremkomme med forslag til foranstaltninger, der kunne nedbringe alkoholforbruget og beskytte ungdommen. Allerede i 1967 fremkom kommissionen med sin første udtalelse, idet den påpegede behov for samling af arbejdet med indsamling af viden samt for oplysning om alkohol i Grønland og anbefalede, at der oprettedes en stilling som alkoholkonsulent.

1. april 1966 svarede landsrådsmedlem Jørgen C. F. Olsen i et interview til avisen Atu-agagdiutit/Grønlandsposten på spørgsmålet: "Hvad er efter din mening det største problem i dagens Grønland?"

Det er spiritus og i tilknytning hertil de florerende kønssygdomme, to onder, som vi har fået udefra. ... Hvad spiritus angår, må man sige at alle folkeslag gennem tiderne har ledt efter stimulanser, der kan sætte lidt kulør på tilværelsen. Således også her i landet. Af mangel på oplivende drikke fandt grønlænderne på at spise gæret kød, der har en stimulerende effekt ... Men da spiritussen kom, gik det op for grønlænderne, at denne nydelse betød et statussymbol. Det var nemlig kun danskere, der havde adgang til spiritus, fordi spiritus var forbudt for grønlændere i gamle dage ... Grønlændere er umådeholdne i deres omgang med spiritus, fordi der har eksisteret forbud mod spiritus i mange år (Fleischer 2000).

I 1967 konkluderede Jørgen C. F. Olsen ved sin åbningstale til Landsrådets møde 23. maj:

Det stude vi i dag er nået til i nationalåndelig henseende, giver ingen anledning til pralerier. Drikfældighed, forbrydelser, kønssygdomme og mange børn født uden for ægteskab. Forhold, som andre nationer ville have skammet sig over, er det ligesom vi ikke rigtig vil se i øjnene og erkende, at mange har ligesom opgivet håbet om, at tingene kan rettes op igen. Hvis vi skal udvikle en sund nation, må vi søge at bekæmpe disse skammelige forhold. I kampen om disse onder må det sættes ind med bedre uddannelse og mere omfattende oplysning” (Rosing Olsen 2005).

”Restriktioner kan ikke løse de problemer, der opstår som følge af spiritusmisbrug. Restriktioner kan ikke ramme spiritusondet i dets rod. I snart 250 år har vi haft adgang til spiritus, men vi har endnu ikke lært at omgås den med fornuft. Nu er der kun én vej tilbage, og det er et totalforbud”, udtalte landsrådsmedlem Jørgen C. F. Olsen under Landsrådets spiritusdebat i 1968.

I tiåret fra 1965 til 1975 blev forbruget af alkohol mere end fordoblet (se tabel 1 og 2). Drikkeriet var mest udbredt i de rigere vestlige dele af landet, som var de mest moderniserede og havde et betydelig dansk befolkningsislat. De alkoholrelaterede negative konsekvenser var så gennemgribende over hele Grønland og blandt grønlændere, at alkoholspørgsmålet i 1970’erne delte befolkningen i to; de drikke og de ikke-drikke (Rosenkvist 1999). 1970’erne var derfor karakteriseret af en bred vifte af restriktioner, særlig omkring tilgængelighed af alkohol. Tidspunkter for salg og servering blev reduceret flere gange.

Den første lov angående udskænkning af stærke drikke trådte i kraft i 1973 (Grønlands Statistik 2000). Med denne lov fik kommunalbestyrelserne kompetence til at udstede alkoholbevillinger, mens Landsrådet fik tillagt kompetence til at fastsætte tidsrum for udhandling og servering. Der var rationeringsbestemmelser i Qaanaaq og Ittoqqortoormiit, og disse blev opretholdt.

Spiritusdebatten blussede op igen i 1974 efter at Ædruelighedskommissionen havde afleveret sin betænkning. Landsrådsmedlem Elisabeth Johansen udtalte i 1960 til avisen AG:

Spiritussen er den sværeste nød at knække for Landsrådet i de seksten år, jeg har været medlem af Rådet. ... Vi vender tilbage til spiritusspørgsmålet fra samling til samling. Personlig tror jeg ikke på et totalforbud. Det vil bare betyde, at vi bliver nødt til at starte forfra, når forbuddet ophæves. Vi har troet, at vi kunne lære at omgås alkohol med måde. Men det er ikke lykkedes, og jeg er bange for, at der er lang vej igen, til vi finder en løsning på spiritusmisbruget.

Jørgen C. F. Olsen udtalte i samme Landsrådsdebat:

Det er 40 år siden, at de grønlandske husherrer fik mulighed for køb af spiritus i begrænsede mængder. Samtidig lærte folk heroppe at brygge øl til eget brug. Senere fik alle personer over 18 år fri adgang til køb af spiritus. Talerne i går lagde megen vægt på, at vi grønlændere skulle lære at omgås spiritus på den rigtige måde. Men lad mig spørge: Skal vi fortsat lære brugen af spiritus på den rigtige måde selv om vi har kendt den i så mange år? ... Flere af deltagerne i debatten finder det rigtigt, at den nuværende ordning fortsætter. Men lad mig spørge: Til gavn for hvem? Jeg vil svare: For spiritusfabrikanter og Djævelen! ... Stop al udhandling af spiritus i Grønland. Tag dette onde væk fra os mange svage sjæle! (Rosing Olsen 2005).

Jørgen C. F. Olsen genfremsatte i 1974 i Landsrådet sit forslag om totalforbud. Alle andre talere var imod forslaget, som efter deres mening ikke ville betyde en permanent løsning.

1976 debatterede Landsrådet forslag til bekæmpelse af spiritusmisbruget efter at have indhentet redegørelse og betænkning fra Ædruelighedsudvalget. Lovgivningen blev reguleret i både 1978 og 1979. I 1978 skete indskrænkning i tidsrum for salg og servering, og i 1979 blev grænsen for alkoholprocent for stærke drikke nedsat, og der blev indført et generelt forbud mod fremstilling af stærke drikke og mod indførsel af malt og humle. I 1978 blev afholdt en folkeafstemning vedrørende totallukning eller restriktioner for alkoholsalget. Landsrådet vedtog efterfølgende en rationeringsordning, der trådte i kraft tre måneder efter Grønlands overgang til Hjemmestyre den 1. maj 1979.

Historie 1979-2011

Den første regulering på alkoholområdet trådte i kraft 1. august 1979 (Grønlands Statistik 2000) med Landstingsforordning nr. 1 af 19. maj 1979 om begrænsning af salg og servering af stærke drikke, hvor der blev indført rationering. Forordningen gjaldt ikke for områder uden for den kommunale inddeling og heller ikke for Ittoqqortoormiit og Thule Kommuner, der i forvejen havde deres egne rationeringsordninger. Rationeringsordningen bestod i, at hver person, der var fyldt 18 år, kunne købe alkoholholdige drikke for 72 point; et point svarede til en genstand. Rationeringsperioden kom til at vare knap 3 år. I denne periode kunne hver person over 18 år på datoen for sin fødselsdag på kommunekontoret afhente sit personlige ark med 72 point. Pointene kunne, i princippet, kun anvendes inden for måneden, og pointark havde derfor forskellig farve. Turister fik uddelt point svarende til den periode, de skulle opholde sig i landet. "Pointtiden" blev en periode, hvor det samlede alkoholforbrug gik ned, men også en periode, hvor alkohol var et hovedemne i hverdagen. Sortbørshandel var almindelig, skoleelever og studerende

samt nogle medlemmer af afholdsforeninger solgte point. Dagspris for et ark var 1200 kr. eller 100 kr. for en blok med 6 point. Rationeringsordningen blev ophævet i 1982 (Grønlands Hjemmestyre 1982), hvor det blev besluttet, at alkoholforbruget fremover skulle reguleres gennem differentierede afgifter.

De centralistiske tendenser blev forstærkede efter Hjemmestyrets indførelse. Antallet af tilkaldte eksperter voksede, og en samfundsforsker angav, at administrationen og politikken lå langt fra følelserne blandt folk på Kysten¹ og den indfødte kultur (Dahl 1986). I en analyse gennemført af Dahl angives alkoholpolitikken som et eksempel på, hvorledes borgerne forsvinder ud af syne i en overudviklet centralistisk stat. Her henvises til, at rationeringssystemet blev afsluttet efter kun 2½ år, selv om der var tilslutning hertil fra flertallet af befolkningen. En undersøgelse fra 1984 (Breinholt Larsen og Langgård 1985) havde vist, at mere end 80% af vælgerne ønskede enten totalt forbud eller rationering. De liberale synspunkter var mest almindelige blandt de bedst uddannede, som ofte var ansatte ved administrationen i Nuuk (Rosenkvist 1999).

I 1985 blev afholdt en alkoholpolitisk konference, hvor politikken for de kommende år blev fastlagt. Det blev opstillet som mål, at alkoholforbruget skulle nedbringes markant og det forebyggende arbejde styrkes. Der var under konferencen enighed om at sige nej til restriktioner og i stedet liberalisere åbningstider for salg og servering af stærke drikke, at stille krav til restauratører og værtshusejere samt at bibeholde det høje afgiftsniveau (Chemnitz Narup 2006). Landsstyremedlem Asii Chemnitz Narup mindedes konferencen i 2006, hvor hun udtalte: "Landsstyret er ikke indstillet på at vende tilbage til kolonitidens beskyttelsespolitik". Landsstyret er klar til at imødekomme kommunalbestyrelses lokale politikker. Landsstyret ser alkoholmisbrug som en folkesygdom, der kan gøres noget ved og indsatserne skal til stadighed forbedres – både når det handler om forebyggelse, behandling og kontrol". Efterfølgende kom en Landstingslov om alkohol, som ophævede alle tidligere danske og grønlandske love på alkoholområdet (Grønlands Hjemmestyre 1985). I denne fik kommunerne bemyndigelse til, i særlige tilfælde, at kunne inddrage alkoholbevillinger. Der indførtes et Alkoholråd til at engagere sig i forebyggende aktiviteter og samarbejde med sundhedsmyndighederne, som stadig var under dansk myndighed. Alkoholrådet skulle også virke som ankeinstans i forhold til kommunalbestyrelserne. Loven sagde altså på den ene side, at initiativ og ansvar for at håndtere alkoholproblematikken lå på det lokale niveau, men på den anden side kunne alene Landsstyret tage beslutning om rationering eller forbudsperioder. I 1990 fik kommunerne overdraget ansvaret for at beslutte antal, placering så vel som arten af salgssteder og restaurationer.

Selv om den overordnede linje i loven af 1985 var liberalistisk, var Landsstyret meget op-

1 "Kysten" er den almindelige betegnelse for Grønland uden for hovedstaden Nuuk.

mærksom på lokale problemer. Fra 1985 til 1993 udstedtes stort set en ny bekendtgørelse årligt. Det drejede sig om indskrænkninger og udvidelser i åbningstider, om alkoholbevillinger, om forbud mod hjemmefremstilling samt lokale bestemmelser, herunder særlige regler for en række bygder. Et par eksempler: I tre bygder i Ammassalik kommune kunne drikkevarer med alkoholindhold mindre end 4,1% (men også stærkere øl) frit købes, mens alle andre drikkevarer skulle bestilles. I en fjerde bygd (Kulusuk) kunne drikkevarer med alkoholindhold over 22,1% købes frit, mens drikkevarer med alkoholindhold mellem 4,1% og 22,1% skulle bestilles. En bekendtgørelse for Qaanaaq kommune i 1999 påbød, at alkoholiske drikkevarer med alkoholprocent over 4,1 ikke måtte sælges om lørdagen. Det alkoholpolitiske grønlandskort var meget varieret (Rosenkvist 1999).

I 1989 erstattedes Alkoholrådet af Alkoholpolitisk Udvalg, som skabte basis for uddannelse af lokale forebyggelseskonsulenter, hvis primære opgave skulle være forebyggelse af alkoholmisbrug. 13 konsulenter gennemførte denne uddannelse i 1991, og samtidig iværksattes et landsdækkende tværsektorielt forebyggende samarbejde under navnet Inuuneq Nakuuneq. Inuuneq Nakuuneq-kampagnerne fortsatte i årene fremover, fra 1996 ledet fra Hjemmestyrets forebyggelseskontor Paarisa.

Hjemmestyret hjemtog ansvaret for sundhedsvæsenet i 1992. Herefter blev ansvaret for alkohollovgivning og misbrugsbehandling ressortflyttet fra Socialdirektoratet til Sundhedsdirektoratet. Fra 1992 har uge 18 været markeret som debatuge omkring alkohol og misbrug, og der lanceredes på markedet en svagere øl "3,6'eren", som et alternativ til den almindelige pilsner med alkoholprocent på 4,6%. Afgifterne på alkoholholdige drikke blev omlagt efter en progressiv skala og baseret på alkoholvolumenprocent, hvilket fordyrede stærk spiritus væsentligt. Al hjemmefremstilling af alkohol blev forbudt (Grønlands Hjemmestyre 1992).

Nugældende lov er Landstingslov nr. 11 af 11. november 2000 om salg og udskænkning af alkoholholdige drikke, som bemyndiger kommunalbestyrelsen i den pågældende kommune at kunne udstede alkoholbevillinger. Kommunalbestyrelsen skal i den forbindelse "iagttage sammenhængende samfundsmæssige hensyn, som er egnet til at øge ædrueligheden". Loven fastsætter tidsrum for salg og udskænkning af både stærke og svage alkoholholdige drikke. Den indeholder ligeledes bestemmelser for hvem der må købe alkohol, hvilket er begrænset til personer der er over 18 år, som ikke er berusede. I tilfælde af slagsmål eller anden betydelig uorden har politiet bemyndigelse til at beordre lukning for salg og udskænkning af alkoholholdige drikke for resten af den resterende åbningstid. Naalakkersuisut² kan i særlige tilfælde udstede regler om at stoppe for alt salg og udskænkning af stærke og svage drikke. Dette er for øjeblikket gældende for

2 Landsrådet. Grønlands regering.

Qaanaaq og Tasiilaq, hvor der er forbud mod salg og udskænkning af stærke drikke med alkoholvolumenprocent over 14. Kommunalbestyrelsen kan anmode Naalakkersuisut om særlige regler. Dette gælder for øjeblikket i Ittoqqortoormiit, hvor der er forbud mod salg og udskænkning af stærke alkoholholdige drikke og for en række bygder, hvor der er totalt stop for salg og udskænkning. Som følge af alkoholoven fra 2000 (Grønlands Hjemmestyre 2000) blev nedsættelse af et Alkohol- og Narkotikaråd lovpligtigt. Alkohol- og Narkotikarådet er et rådgivende organ for Naalakkersuisut inden for forebyggelse, sundhedsfremme, kontrol og behandling.

Grønland fik i 2007 et egentligt Folkesundhedsprogram, Inuuneritta (Grønlands Hjemmestyre 2007). Inuuneritta bygger på et holistisk sundhedssyn, hvor der arbejdes med det hele menneske, hvor både fysisk og psykisk sundhed, levemåder og åndelig styrke samtænkes. Et af indsatsområderne er alkohol og hash, hvor målsætningerne for programperioden 2007-2012 er at udvikle befolkningens handlekompetence, at minimere rusdrikkeri samt at fremme et sundt miljø og sund livsstil. Monitoreringsmål for alkohol er, at indførsel af ren alkohol pr. person over 14 år skal bringes under 10 liter årligt. Se Tabel 2.

Tabel 2: Indførsel af ren alkohol pr. person over 14 år

Liter ren alkohol	1975	1979	1982	1985	1989	1992	1995	1999	2002	2005	2009
Pr. person over 14 år	18,4	14,8	21,8	18,3	17,5	14,1	12,7	13,2	12,4	12,1	10,8

Kilde: Grønlands statistik

I 2003 havde Landstinget alkoholpolitisk debat, hvor det drøftedes, hvorvidt alkoholafgiften skulle nedsættes. Partiet Siumut begrundede forslaget med, at der var brug for at allokere købekraften til også andre forbrugsgoder. Forslaget blev afvist.

Ved en alkoholdebat under Efterårsmødet i 2009 understregede Naalakkersuisut, at de fandt det vigtigt at fastholde den kommunale indflydelse. "Inatsisartut³ skaber rammerne, kommunen opstiller ud fra egne behov politikker for alkohol og beslutter lokalt, hvor der må sælges og udskænkes alkohol" (Grønlands Landsting 2009). Det var for øvrigt i 2009, at forbruget af alkohol i Grønland for første gang i mange, mange år var mindre end forbruget i Danmark. Alkohol- og Narkotikarådet skrev i sin Årsberetning 2010, at Rådet ikke anbefaler yderligere stramninger af nugældende alkohollovgivning, men rådet anser hele området som en samfundsopgave, hvor der er behov for at man gennemgående drøfter alkoholkulturen i Grønland (Alkohol- og Narkotikarådet 2011).

Befolkningsundersøgelser

Alkohol og andre rusmidlers betydning for folkesundheden blev synliggjort med den første egentlige befolkningsundersøgelse i 1993. Opgørelser over et lands alkoholforbrug opgøres normalt i antal liter per person over 14 år, se Tabel 2, men det gennemsnitlige forbrug giver ikke en beskrivelse af befolkningens alkoholvaner. I Grønland er forbruget mere end i mange andre lande præget af episodisk drikkeri, hvilket har sundhedsmæssige og sociale følger (Bjerregaard 2004). Den seneste befolkningsundersøgelse er fra 2005-2009. Heraf fremgår, at "Mænd drikker i gennemsnit lidt mindre nu end i 1993. Andelen af rusdrikkere, det vil sige folk, der drikker for at blive fulde, er også aftaget lidt for mændenes vedkommende". Over halvdelen af deltagerne i undersøgelsen, nemlig 53%, har oplevet problemer i barndomshjemmet forårsaget af alkohol. Hovedparten af deltagerne i befolkningsundersøgelsen drikker eller har tidligere drukket alkohol, men kun meget få, 2%, drikker alkohol dagligt (Bjerregaard og Aidt 2010).

Siden 1990 er skoleelevers sundhedsvaner, herunder alkoholforbrug, fulgt. I 1990 havde to tredjedele af eleverne i 14-års alderen prøvet at drikke alkohol (Petersen 1993). Birgit Niclasen, læge, leder af HBSC-undersøgelsen i Grønland⁴ og medlem af Alkohol- og Narkotikarådet, skrev i 2011: "Fuldskab blandt unge betragtes derfor i stigende grad som et folkesundhedsproblem. Det skyldes, at fuldskab hos unge har stærk sammenhæng med fx rygning, indtag af stoffer, uplanlagt og ubeskyttet sex, trafikuheld og anden problemadfærd. Grønlandske skoleelever drikker sig også fulde tidligt i deres liv, således var der kun 21% af de 16-årige i 2010, der angav aldrig at have været fulde ... 35% af de 16-årige [angav] at have været fulde mere end tre gange" (Niclasen 2011).

Sundhedsdirektoratet gennemførte i maj 2010 en auditundersøgelse over tre uger i landets sundhedsdistrikter. Formålet var at afdække, hvor meget alkohol og vold belaster sundhedsvæsenets arbejde. Julie Præst Wilcke og Birgit Niclasen skriver: "Vold, skader og andre tilstande, hvor den skadelidte er alkoholpåvirket, fylder meget i Sundhedsvæsenet. Det gælder specielt om aftenen og natten, i weekender og på lønningdage. Dvs. på tidspunkter, hvor sundhedsvæsenets beredskab er lavest – og skal være lavest, hvis vi vil bruge vore ressourcer mest hensigtsmæssigt ... 10% af alle, der henvendte sig, var klinisk alkoholpåvirkede ... Alkoholpåvirkethed medførte signifikant hyppigere, at henvendelsen ikke umiddelbart kunne afsluttes ved den primære konsultation" (Niclasen og Wilcke 2011).

Stramning i 2011?

Under landsmødet i partiet Inuit Ataqatigiit i juni 2011 foreslog et medlem at indføre en

4 *Health Behavior in School Aged Children.*

ordning i lighed med det svenske Systembolaget, der skulle fjerne salg af spiritus fra almindelige dagligvarebutikker. Naalakkersuisoq⁵ for Finanser angav, at hun gerne så indført et system, hvor handlen med spiritus fra morgenstunden blev adskilt fra den øvrige handel, måske med en særlig indgang til butikkerne. "Det må være muligt at indføre et system, så vore børn ikke skal stille sig op i spirituskøen for at købe morgenbrød", udtalte hun. Et andet medlem, der er alkolog, er modstander af formynderi: "Begrænsninger og restriktioner skaber en trodsig holdning, som blot forstærker forbruget. Liberalisering af åbningstiderne har til gengæld styrket befolkningen, så den selv kan styre sprutten", udtalte han. Formand for Naalakkersuisut mindede om pointtiden 1980-82, som han husker uden glæde. "De seneste årtier i Grønland har været præget af en fortsat liberalisering på spiritusområdet, og de seneste tal fra Grønlands Statistik viser et stadig faldende forbrug af øl, vin og spiritus, som i dag er på det laveste niveau i mange, mange år", udtalte han (Kleist 2011).

Behandling

Qaqiffik, som er et alkoholbehandlingscenter, blev åbnet i Nuuk i 1995 og i Ilulissat i 1998. Begge centre bygger på Minnesota-modellen og drives af Selvstyret i samarbejde med Frederiksbergcentret ApS i Danmark. Behovet for misbrugsbehandling blev påpeget allerede i 1957 af afholdsforeningen Blå Kors, som anbefalede at foreningen fik tildelt et hus, der kunne betegnes som "redningshjem", hvor alkoholikere kunne indlægges (Hertling 1968a).

Sundhedsvæsenet har i al sin tid i Grønland tilbudt afrusning og afgiftning til mennesker med behov herfor. Derudover er sideløbende på distriktssygehuse og sygeplejestationer efterbehandlet medikamentelt, fortrinsvist med antabus. Med det stigende alkoholforbrug i 1970-erne og 1980'erne fik flere og flere et egentligt misbrug, og behovet for systematisk behandling opstod.

Den første afdeling af Anonyme Alkoholikere (AA-grupper) oprettedes i 1985 i Qaqortoq efterfulgt af en afdeling i Nuuk i 1987. Direktoratet for Sociale Anliggender gennemførte oplysningskampagner, som gjorde opmærksom på muligheden for behandling, og i samarbejde med kommunerne oprettedes tilbud om en formaliseret misbrugsbehandling. I årene fra 1987 til 1995 tog ca. 150 personer imod tilbuddet og gennemførte alkoholbehandling på Island eller i Danmark. Sundhedsdirektoratet blev oprettet i 1992, hvor sundhedsområdet blev hjemtaget. Da de første ædru alkoholikere kom hjem efter endt behandling på Island eller i Danmark, organiserede de sig i AA-grupper. De medbragte viden om Verdenssundhedsorganisationens definition af alkoholisme som en sygdom

5 Landsstyremedlem.

og lagde stigende pres på politikerne om at tilbyde behandling i Grønland og på grønlandsk. Landsstyret besluttede i februar 1995 (Grønlands Landsstyre 1995) at oprette et landsdækkende alkoholbehandlingscenter, og allerede i august samme år indviedes Qaqiffik i Nuuk med kapacitet til 130 patienter på årsbasis. Samtidig påbegyndtes uddannelse af de første grønlandsksprogede alkologer. Behandlingen i Qaqiffik er baseret på brugerbetaling, mens Direktoratet for Sundhed afholder udgifter til rejser og stiller indkvartering til rådighed for udenbys patienter. For flertallet af behandlede gælder, at behandlingen betales af arbejdsgiveren eller kommunen.

Alkoholbehandlingen ved Qaqiffik blev fulgt af en følgegruppe, som også skulle forestå evaluering af behandlingsresultater. Evalueringen blev dog ikke gennemført, hvorfor følgegruppen ikke ønskede at fortsætte. Følgegruppens opgaver blev ultimo 1998 overført til et nyetableret Alkohol- og Narkotikaråd, og Grønlands Statistik blev anmodet om at udarbejde en deskriptiv statistik over offentligt finansierede behandlinger af alkoholmisbrugere i 1995-1999. Denne påviste (Grønlands Statistik 2001), at antallet af årlige offentligt finansierede behandlinger var steget fra 96 i 1996 til 144 i 1999. "Gennemsnitspatienten" var bosiddende i en by, havde ingen uddannelse og var 40 år. Grønlands Statistik gør opmærksom på, at dette billede kan være misvisende, idet det må forventes at personer med uddannelse i højere grad selv afholdt udgifter til eventuel misbrugsbehandling.

Grønlands Hjemmestyre opgør, hvor mange behandlinger der er gennemført ved de to behandlingscentre. Antallet havde i 2008 stabiliseret sig ved årligt omkring 220 personer, der har modtaget primærbehandling og 300 familiemedlemmer, der har modtaget behandling (Finanslov 2008).

I 2008 drøftede Landstinget et forslag fra partiet Siumut om udformning af en lov om behandling af misbrugere. Landstinget vurderede dog, at den gældende lovgivning på området sikrede tilstrækkelig behandling af alle borgere, inklusive misbrugere (Rigsombudsmanden 2008). Landstinget har løbende drøftet alkoholbehandling, herunder om Grønland selv skulle forestå denne. I forbindelse med sammenlægning af kommunerne til storkommuner i 2009 anbefalede Strukturudvalget i sin betænkning vedrørende strukturreformen af den offentlige sektor, at ansvaret for misbrugsbehandling skulle overgå til kommunerne (Strukturudvalget 2005: 11). Der var principiel enighed herom, men forhandlinger om overdragelse af dette sagsområde er endnu ikke afsluttet. Der har fra kommunal side være ønske om større inddragelse af familierne i behandlingen, ligesom ønske om behandling i nærområderne er fremsat. Grønlands Selvstyre har opsagt aftalen med Frederiksbergcentret ApS ved udgangen af 2011, dette begrundes af Sundhedsdepartementet med, at der er nye ønsker og behov i forhold til alkoholbehandlingen (KNR 2011).

Foreningerne Blå Kors og Hvide Kors/Grønne Bånd har haft afdelinger over det meste af landet, hvor der arbejdedes målbevidst imod alkohol. I Nuuk voksede en græsrodsbevægelse

Ikioqatigiit frem i 1990'erne. Deltagere var henholdsvis rusmiddelmisbrugere i bredere forstand og ressourcepersoner med fagligt og personligt kendskab til misbrugsbehandling.

Særlige indsatser

Det nordligste Grønland med Qaanaaq og Østkysten med byerne Ittoqqortoormiit og Ta-siilaq⁶ har gennem hele historien haft særstatus. Koloniseringen skete simpelt hen senere, ligesom religionsskifte til kristendom først var gennemført i begyndelsen af det tyvende århundrede. Én sag kunne både kolonitidens embedsmænd og senere Landsrådet enes om: østgrønlændere og befolkningen i Thule var ikke modne hverken til politisk arbejde eller til at drikke alkohol samtidig med befolkningen på Vestkysten. Kolonitiden sluttede ført i 1956 i Thule og på Østkysten, tre år senere end på Vestkysten. Grønlandsminister Kjærbøl var på besøg og meddelte på et kolonirådsmøde, at der nu skulle oprettes kommunalbestyrelser, og samtidig meddelte han, at der fremover kunne købes spiritus – dog efter en rationeringsordning (Arke 2003).

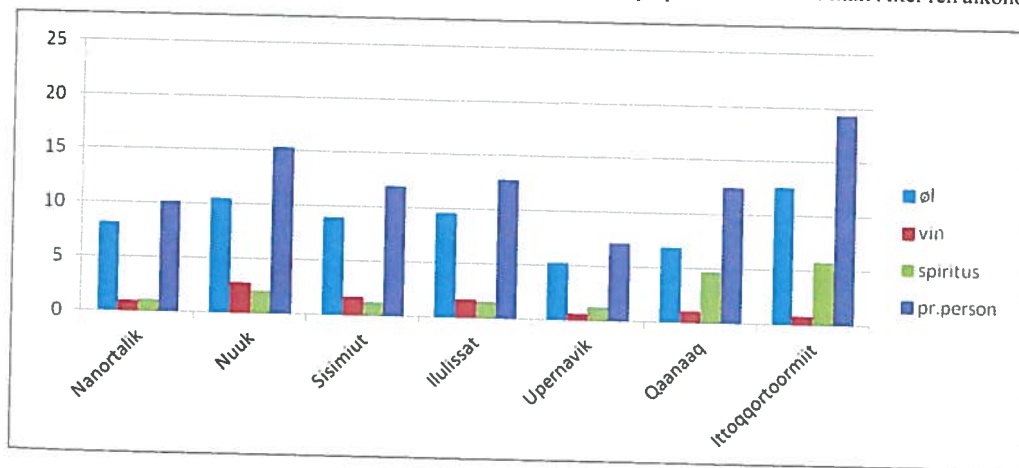
På østkysten boede kun 247 personer, da der i 1894 i Ammassalik blev indrettet handelsstation og missionssted. Befolkningstallet var gået tilbage grundet svigtende fangstmuligheder samt udvandring til Sydvestgrønland. Efter at handelsstationen i Ammassalik var blevet oprettet, skete en mindre tilbagevandring, og efter 30 år var befolkningstallet tredoblet. Hele Østkysten hørte direkte under Grønlands Styrelse og blev styret uden kontakt med Vestgrønland. Der skete ikke nogen væsentlig forøgelse af de indhandlede produkter, men i årene frem til 1950 blev flere og flere ansat ved det offentlige, primært som ufaglærte medhjælpere ved radio- og vejrstationerne. I 1948 var befolkningstallet i Ammassalik distrikt på 1200. Ittoqqortoormiit blev koloniseret i august 1924 af 21 københavnere, som ville vinde i kampen mod Norge om Nordøstgrønlandsterritoriet og befolket med 100 grønlandere fra Ammassalik den 4. september 1925 (Arke 2003). I 1948 var befolkningstallet vokset til 261. Scoresbysund blev i 1931 tildelt Frankrig som forskningsområde, og franskmændene havde en anden omgangsform med grønlandere, og med alkohol, end de danske embedsmænd og medlemmer af Scoresbysund Komiteen. Efter en sommervisit i 1932 uddelte franskmændene 8 tons spiritus (Arke 2003) bl.a. i form af rom i 50-litersdunke. I kolonitiden blev administrationen ledet af en inspektør, der ikke havde bopæl i Grønland. Skolevæsenet blev ikke udbygget i samme takt som på Vestkysten, og Grønlandskommissionen kunne i 1950 meddele, at den ikke fandt "at den østgrønlandske befolkning har nået et sådant udviklingstrin, at der er mulighed for at oprette kommunale råd efter samme retningslinjer som på Vestkysten" (Grønlandskommissionen 1950b). I Østgrønland havde den indfødte befolkning i kolonitiden hverken adgang til indkøb af spiritus eller køb af

6 Danske navne: Thule, Scorebysund og Ammassalik.

malt. Denne ordning mødte stærk kritik fra befolkningen. Ikke mindst vestgrønlandere, der var flyttet til Østkysten som kateketer eller lignende, fandt ordningen uretfærdig. Grønlandskommissionen anbefalede, for at undgå forskelsbehandling, at der blev indført totalt spiritusforbud i Østgrønland – og at dette forbud også skulle omfatte danske.

Thuledistriktet består af kyststrækningen fra Melvillebugten mod syd til Humboldtbræen mod nord. Distriktet er, og var, befolket af polareskimoer. Den moderne udvikling kom til Thuledistriktet i 1892-1909, hvor den amerikanske polarforsker Perry anvendte distriktet, og dets fangere, som udgangspunkt for sine ekspeditioner. Forbindelsen til Vestkysten blev oprettet i 1902-04, hvor Den Litterære Ekspedition overvintrede. I 1910 oprettede Knud Rasmussen "Kap York-stationen Thule". Formålet var at redde denne del af Grønland for dansk kolonisation, at have base for ekspeditioner og at give polareskimoerne mulighed for handel. Befolkningstallet steg kun svagt fra 250 i 1921 til 342 i 1948. Den væsentligste indtægtskilde var indhandling af skind. Knud Rasmussen var bemyndiget til at udskrive love, der efterfølgende blev stadfæstet af den danske regering. I henhold til lov fra 1929 skulle der oprettes et fangerråd. Befolkningen boede spredt, og skolegangen var ikke på højde med resten af Vestkysten. Kommissionen afgav for alkohol denne indstilling: "Ligesom i Østgrønland bør man i Thule indtil videre fortsat undlade at udhandle spiritus eller malt til den indfødte befolkning. Også her bør forbuddet omfatte danske tjenestemænd og funktionærer" (Grønlandskommissionen 1950b). Der blev dog ikke indført totalforbud, men restriktioner og periodevise totalforbud, som har fulgt både Qaanaaq og Østkysten frem til i dag. Drikkemønstret og mængden af alkohol var anderledes. En undersøgelse over alkoholforbrug fordelt på kommuner i 1999 og 2000 viste, at Qaanaaq og Ittoqqortoormiit ikke alene havde ekstremt høje tal for import af alkohol, men også, at det foretrukne produkt var stærk spiritus i form af snaps (se figur 1). For Qaanaaq var det gennemsnitlige tal i 2000 på 15,75 liter og for Ittoqqortoormiit 17,30 liter.

Figur 1: gennemsnitlig indførsel af alkoholiske drikkevarer i 1999 pr. person over 14 år målt i liter ren alkohol.

Eksempler på rationeringer og forbud:

- 1976 fik beboerne i Thule bevilget flere point, således at de fra 1. januar 1977 kunne afhente 10 point pr. uge, mod tidligere 30 point pr. måned. Det blev fastslået, at man ikke kunne overføre point fra uge til uge (Statsministeriet 1976).
- I 1977 fik borgerne i Ittoqqortoormiit forøget det månedlige pointantal fra 30 til 60, og aldersgrænsen for køb blev sat ned fra 20 til 18 år (Statsministeriet 1977).
- Landsstyremedlemmet for Sociale Anliggender fik ved forordning i november 1979 tillagt kompetence til, efter indstilling fra kommunalbestyrelsen i disse kommuner, at fastlægge særlige regler om rationering (Statsministeriet 1979).
- Ittoqqortoormiit fik i 1983 lempet rationeringsordningen. Borgerne fik ret til 3 point om dagen svarende til en månedsration på 90 point (Grønlands Hjemmestyre 1983). I 1989 blev det forbudt at sælge stærke drikke om lørdagen.
- I Ittoqqortoormiit var der forbud mod udhandling og servering af stærke drikke fra 23. juni til 16. august 1990.
- I Tasiilaq var der forbud mod udhandling og servering af stærke drikke fra 11. november til 21. december 1988 og igen fra 30. oktober til 30. november 1990.
- I 1992 fik Qaanaaq tildelt flere point, så der nu kunne afhentes 50 point om måneden mod tidligere 10 om ugen.

Alkohol- og Narkotikarådet henvendte sig i 2000 til Landsstyret med bekymring for børnenes velfærd i Ittoqqortoormiit. Alkoholforbruget, som i det øvrige Grønland var kraftigt reduceret i årene fra 1987, var kun faldet ganske svagt efter ophævelse af lokale alkoholrestriktioner i 1995. Alkohol- og Narkotikarådet skrev i sin indstilling til Landsstyret, at der burde handles hurtigt, idet rådet "frygtede befolkningens fuldstændige forfald" (Ittoqqortoormiit Komitea 2002). Landsstyret indførte efterfølgende i 2001 et midlertidigt totalstop for salg og udskænkning af alkohol og etablerede samtidig en Ittoqqortoormiit-komite. Tanken var, at totalstoppet ikke kunne stå alene, men at man samtidig hermed måtte gennemføre en særlig indsats i forsøget på at afhjælpe ikke blot alkoholproblemer, men befolkningens sociale problemer i det hele taget, herunder problemer med omsorgssvigtede børn. Den særlige indsatsperiode blev på knap 3 år. En ekstern evaluering (Curtis og Poulsen 2003) konstaterede, at komiteens anbefalinger var ført ud i livet, men at det ikke var muligt at vurdere, om de sociale og kulturelle indsatser havde båret frugt i form af et bedre liv for børn og familier. Der kunne dog påvises et fald i politiets opgørelser over antallet af drab, selvmord, vold, husspektakler, slagsmål, berusere og anholdte. Kommunalbestyrelsen har efterfølgende ønsket, at Bekendtgørelsen om restriktioner for salg af stærk spiritus fortsat skulle gælde, hvilket Landsstyret imødekom.

Landsstyret nedsatte i 2007, i forbindelse med godkendelse af bekendtgørelse om stop for salg og udskænkning af stærke alkoholholdige drikke i Qaanaaq Kommune (Grønlands

Hjemmestyre 2007), en Qaanaaq Komite, der arbejdede fra 2007 til 2010. Formålet var at sikre bedre forhold for børn, unge og familier. Hovedindsatsen lå ved behandling for alkoholmisbrug, hvor der blev givet ekstra bevillinger for behandling ved Qaqiffik samt gennemført alkoholbehandling lokalt. Restriktionerne opretholdes fortsat i Qaanaaq.

Alkoholkultur

Drikkekultur handler om skikke og praksis, der er forbundet med indtagelse af alkoholiske drikke. Alkoholkulturen er forskellig fra land til land, men også forskellig mellem landsdele – og familier. Traditionelt tales om ”kontinental drikke-kultur”, hvor alkohol nydes til mad, i modsætning til nordisk drikkekultur, som er karakteriseret af stort indtag, drukkenhed og vold. Grønland har gennem mange år været præget af nordisk alkoholkultur, men det drøftes nu, hvorledes den fremtidige ønskede alkoholkultur bør være (Paarisa 2011).

Har Grønland en (fælles) alkoholkultur? Hertil må svares ja og nej, da der er fasttømrede skikke og praksis overalt i landet, men disse er ikke fælles, og kulturen er ikke statisk. Et par eksempler: Jørgen Fleischer fortæller fra sin barndom i 1920’erne i Ritenbenk: ”Det var ingen sag at lave hjemmebryg ... Festen gik fra hus til hus ... Man drak for festens skyld. Ondskab og kriminalitet var bandlyst. Øl skabte fest og glæde – og dermed basta” (Fleischer 1983). Landsrådsmedlem Jørgen C. F. Olsen udtalte i et interview i 1966: ”da spiritussen kom, gik det op for grønlænderne, at denne nydelse betød et statussymbol. Når grønlændere så berusede danskere, så troede de, at denne tilstand var værd at efterligne” (Fleischer 2000). Musikgruppen *Sume* sang i 1973 om ”Imigagssak/Ildvand”: ”Vi er alle spærret inde i en flaske/vi kikker ud, men kan intet gøre/ langt mod nord/ er der en mand/som udelukkende lever af sprut/.../ hans mindsten/er en flaske/ – tom, ituslået, spredt/ til at skære sig på/ – ja, men dog” (Sume 1973). Et digt af Jens Geisler fra 1980 viser tonen og afmagten: ”Sorssungnek/Krigen”: Hvor længe har I kæmpet?/ Siden 1953/ Hvor mange er døde?/ Mange/ Hvem startede?/ De hvide/ Hvorfor?/ Penge / Hvad hedder fjenden?/ Carlsberg og Tuborg” (Geisler 1980).

En fælles alkoholkultur handler ikke kun om kultur og traditioner, men også om magt, magt som nogen har til at sikre adfærdsregulering, bl.a. gennem lovgivningen. En tidligere socialdirektør i Nuuk skrev i 1985: ”jeg kunne naturligvis nævne adskillige grunde til det høje alkoholforbrug, imidlertid er der specielt en faktor som jeg finder væsentlig, nemlig det faktum, at den oprindelige befolkning ikke blev tilvænnet til alkohol før den hvide mand kom. Dette har betydet, at de ikke har nogen ”drikkekultur”, og hvem blev deres lærere?” (Munk 1985; min oversættelse). En antropolog ser denne udtalelse som klart udtryk for, at mange danske eksperter og embedsmænd i Grønland udviser en paternalistisk holdning over for grønlændere: ”Danskeren viser vejen og måden, og grønlænderen tager den tilsyneladende til sig uden videre”, skriver Bo Wagner Sørensen og spørger retorisk:

”Hvem siger i øvrigt, at grønlandere ikke har en drikkekultur? At den ikke falder i hak med Munks ideal om en sådan, er en ganske anden sag” (Sørensen 1994).

Psykolog Else Poulsen skrev i 1986 om grønlandsk identitet og alkoholbrug og misbrug: ”Selv om danskerne i Grønland drikker mere end grønlanderne, er det grønlandere, der har alkoholproblemer. Fordi danskerne har defineret grønlanderne som sløve, underdannede og så videre, har grønlanderne accepteret dette indtryk, og efter nogen tid bliver en grønlander som danskerne ser hende, for eksempel som en alkoholmisbruger, selv om danskeren selv er misbrugeren; derfor bliver hun misbruger, men hun kunne lige så vel være blevet er alkoholforbruger” (Poulsen 1986).

Vold og alkohol(misbrug) kædes ofte sammen. Under en konference i 1985 om sundhedsvæsenet i Grønland udtalte distriktslæge Bent Jørgensen: ”Spiritusproblemet og voldsproblematikken i forbindelse hermed føles at være det helt overvejende sundhedsproblem. Særlig er der grund til at fokusere på kvindevolden, som jo i undersøgelserne viser sig at være meget udtalt. Det er som om mænd i beruselse tit bliver næsten forrykt jaloux og hidsige og ingen modsigelser tåler”. Bent Jørgensen skriver, at unaturlige dødsfald, dvs. ulykker, vold, drab og selvmord udgør ca. 30% af alle dødsfald. Før alkoholen blev givet fri i Grønland i 1954, udgjorde de unaturlige dødsfald 6% af alle dødsfald (Jørgensen 1984). Alkoholen skadevirkninger på samfundet er stadig udbredte. Politimesteren for Grønland skriver i sin årsrapport for 2010: ”I langt hovedparten af sager om personfarlig kriminalitet er minimum en af de involverede parter påvirket af alkohol. Hertil kommer, at Grønlands Politi i 2010 rykkede ud til 3.077 husspektakler (heraf med børn involveret i de 442) samt assisterede 1.162 berusere. Dette tyder efter min opfattelse på, at alkohol er en meget stor del af kriminalitetsproblemet” (Politimesterembedet 2010).

Det gennemsnitlige forbrug af alkohol giver, som tidligere omtalt, ikke en god beskrivelse af befolkningens alkoholvaner. ”I Grønland er forbruget mere end i mange andre lande præget af episodisk drikkeri, dvs. drukture med dages eller ugers afholdenhed indimellem”, skriver Peter Bjerregaard i bogen *Folkesundhed i Grønland* (Bjerregaard 2004).

Afslutning

Der drikkes fortsat alkohol i Grønland, og det debatteres fortsat, hvordan der bør drikkes, hvornår og hvor der må drikkes – samt hvem der må drikke. Den græske filosof Aristoteles, 384-322 f.Kr., skrev om misbrug af alkohol, at ”det er fordrunkenhed, hvis der drikkes på en forkert måde, på et forkert tidspunkt, på et forkert sted eller af forkerte grunde”. Alkoholens historie i Grønland viser, at ”samfundet” definerer, hvor og hvorledes der bør drikkes. Overholder man ikke disse ofte uskrevne regler, er man fordrunken, og der må iværksættes forholdsregler. Denne artikel er skrevet i 2011, den giver glimt

af alkoholens historie fra 1700-tallet, en historie præget af bekymring for borgernes sundhed og velfærd som bl.a. har udmøntet sig i påbud, forbud og forskelsbehandling. Debatten om alkohol og alkoholkultur vil fortsætte – og måske er den levende debat en af årsagerne til, at Grønland, som det eneste nordiske land, har formået at nedbringe alkoholforbruget væsentligt.

Anvendt litteratur

Alkohol- og Narkotikarådet

- 2011: *Årsberetning 2010*. Nuuk: Grønlands Hjemmestyre.

Arke, Pia

- 2003: *Scoresbysundhistorier*. København: Borgen.

Bentzon, Agnete Weis, Verner Goldschmidt og Per Lindegaard

- 1950: Den juridiske ekspedition og dens arbejde i Grønland i 1948-49. *Det grønlandske selskabs årsskrift*, s. 41-56.

Bjerregaard, Peter

- 2004: *Folkesundhed i Grønland*. *Arktisk Forskningsjournal Inussuk*. Nuuk: Grønlands Hjemmestyre.

Bjerregaard, Peter, og Ea Aidt

- 2010: *Levevilkår, livsstil og helbred*. København: Statens Institut for Folkesundhed.

Breinholt Larsen, Finn, og Per Langgård

- 1985: *Vælgernes holdning til alkoholrestriktioner*. Nuuk: Ilisimatusarfik.

Chemnitz Narup, Asii

- 2006: Landstyremedlem for Sundhed og Miljø. Tale ved den 22. nordiske rusmiddelkonference, 22. august.

Curtis, C., og B.K. Poulsen

- 2003: *Den særlige indsats for børn og unge i Ittoqqortoormiit 2001-2003*. Nuuk: Statens Institut for Folkesundhed.

Dahl, Jens

- 1986: *Arktisk selvstyre – historien bag rammerne for det grønlandske hjemmestyre*. København: Akademisk Forlag.

Fleischer, Jørgen

- 1983: *Udsteder. Erindringer fra mit barndoms Grønland*. København: Gyldendal.
- 2000: *Grønlands Lumumba*. Nuuk: Atuagkat.
- 2011: 1 dag for 100 år siden startede Landsrådet. *Sermitsiaq* 32.

Gad, Finn

- 1969: *Grønlands Historie II. 1700 – 1782*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- 1976: *Grønlands Historie III. 1782 – 1808*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- 1984: *Politikens Danmarkshistorie. Grønland*. København: Politikens Forlag.

Geisler, J.

- 1980: SorssuneK/Krigen. Atuagagdliutit/Grønlandsposten.

Grønlands Hjemmestyre

- 1979: Landstingsforordning nr. 10 af 15. oktober om ændring af Landstingsforordning nr. 1 af 19. maj 1979 om begrænsning af salg og servering af stærke drikke.
- 1982: Landstingsforordning nr. 1 af 29. marts om regulering og styring af alkoholforbruget i Grønland.
- 1983: Bekendtgørelse af 15. juli om rationering af stærke drikke for Ittoqqortoormiut Kommune.
- 1985: Landstingslov nr. 13 af 29. oktober om salg og servering af stærke drikke.
- 1992: Landstingslov nr. 23 af 30. oktober om udhandling og servering af alkoholholdige drikke.
- 2000: Landstingslov nr. 11 af 11. november om salg og udskænkning af alkoholholdige drikke.
- 2007a: Folkesundhedsprogram. Landsstyrets strategier og målsætninger for folkesundheden 2007-2012. Departementet for Sundhed.
- 2007b: Bekendtgørelse nr. 11 af 20. juni 2007 om forbud mod salg og udskænkning af stærke drikke med alkoholvolumenprocent på 15 eller derover i Qaanaaq Kommune.
- 2008. Finanslov 2008. Nuuk.

Grønlandskommissionen

- 1950a: *Betænkning 4. Sundhedsvæsenet boligbyggeriet og sociale forhold*. København.
- 1950b: *Betænkning 6. Angmagssalik, Scoresbysund og Thule*. København.

Grønlands Landsstyre

- 1995: Landsstyremedlemmet for Sundhed. Oplæg til Landsstyret om oprettelse af alkoholbehandlingscenter 6. februar 1995. Nuuk: Direktoratet for Sundhed.

Grønlands Landsting

- 2009: Forslag til forespørgselsdebat: Hvordan kan den eksisterende alkoholpolitik styrkes, så den mere effektivt modvirker alkoholisme, alkoholrelateret vold og andre alkoholrelaterede personovergreb samt misbrug af børn? www.nanoq.gl/Inatsisartut

Grønlands Statistik

- 2000: *Alkoholstatistik. Indførsel af alkohol i Grønland 1975-1999*. Nuuk.
- 2001: *Offentligt finansierede behandlinger af alkoholmisbrugere 1995-1999*. Nuuk

Hertling, Jørgen

- 1968a: Grønlands Landsråd og spiritussen. *Grønland* 7: 193-198.
- 1968b: Ædruelighedskommissionen. *Grønland* 8: 225-228.

Ittoqqortoormiit Komitea

- 2003: *Redegørelse for særlige indsatser*. Nuuk: Direktoratet for Sociale Anliggender.

Jørgensen, Bent

- 1984: Unaturlige dødsfald i Grønland. *Ugeskrift for læger* 146: 44.

Kleist, Kuupik

- 2011: Sprutten skiller IA. I online discussion/blogs www.sermitsiaq.gl, 26.06.11

Kleivan, Inge

- 2007: Reklameplakater for Tuborg øl i Qaortoq 1908: salg fremstød eller spøg? *Grønland* 1: 64-77.

- KNR, Radioavisen
- 2011: Qaqiffik lukker og slukker om kort tid. Nuuk: Radioavisen www.knr.gl. (05.09.11)
- Munk, J.
- 1985: Family health in Greenland— as the Social Authorities See It. *Arctic Medical Research*, s. 40.
- Nellemann, G.
- 1962: De stærke drikkes historie i Grønland. *Grønland* 5: 191-199.
- Niclasen, Birgit V. N.
- 2011: Skoleelevers brug af alkohol – de voksnes ansvar. *Sermitsiaq* 26.
- Niclasen, Birgit, og Julie Præst Wilcke
- 2011: Alkohol og vold i det grønlandske sundhedsvæsen. *Sermitsiaq* 26.
- Paarisa
- 2011: Konference om alkoholkultur. www.paarisa.gl (10.05.11)
- Petersen, H.C. (red)
- 1991: *Grønlandernes historie før 1925*. Nuuk: Atuakkiorfik.
- Petersen, Michael
- 1993: *Skolebørnsundersøgelsen*. Nuuk: Direktoratet for Sundhed og Miljø.
- Politimestreembedet
- 2010: Årsberetning for 2010. Nuuk: www.politi.dk
- Poulsen, Else
- 1986: Alkoholråd i Grønland. *Alkoholpolitik* 3(4): 231.
- Rigsombudsmanden
- 2008: Indberetning vedrørende Grønlands Landstings efterårssamling. www.nanoq.gl/inatsisartut (8.10.08)
- Rosenkvist, Pia
- 1999: Substance use and Policy in Greenland. Paper for the 25th Annual Symposium of Ketil Bruun Society. Montreal.
- Rosing Olsen, Tupaamaq
- 2005: *I skyggen af kajakerne. Grønlands politiske historie 1939-1979*. Nuuk: Atuagkat.
- Statsministeriet
- 1976: Bekendtgørelse af 16/12-1976 om ændring af spiritusbestemmelser for Thule Kommune.
 - 1977: Bekendtgørelse af 28/1-1977 om ændring af bekendtgørelse vedrørende spiritusbestemmelser i Scoresbysund Kommune.
- Strukturudvalget
- 2005: Betænkning vedrørende en strukturreform af den offentlige sektor. Nuuk.
- Sume
- 1973: *Sumut*. København: Demos 13.
- Sørensen, Bo Wagner
- 1994: *Magt eller afmagt – køn, følelser og vold i Grønland*. København: Akademisk Forlag.